

Suvianna: [sitaatti keskustelusta]: ”Lapsen näkemyksen huomioonottaminen on osa sitä lapsen edun toteuttamista.”

[*musiikkia*]

Sanna: Tervetuloa kuuntelemaan Iltan Lapsuuden rakentajat -podcastia. Tässä jaksossa keskustellaan korona-ajan vaikutuksista lasten ja nuorten terveyteen: minkälaisia ongelmia oli lasten oikeuksien toteutumisessa ja minkälaista tutkimusta aiheen ympärillä on tehty.

Sanna: Keskustelemassa aiheesta ovat professori Suvianna Hakalehto Itä-Suomen yliopistosta

Suvianna: Huomenta

Sanna: Juristi Merike Helander Lapsiasiavaltuutetun toimistosta

Merike: Hyvää huomenta

Sanna: Ja väitöskirjatutkija Petra Järvinen JuRe-hankkeen Tampereen yliopiston tutkijaryhmästä

Petra: Huomenta

Sanna: Tämä hanke kuuluu strategisen tutkimuksen Pandemiat yhteiskunnallisena haasteena (PANDEMICS) –ohjelmaan, jossa myös Iltla on mukana. Ja minä olen Sanna Ra.

Sanna: Merike, millaisia rajoitustoimia lapsiin kohdistui ja millaisia vaikutuksia niillä oli lasten hyvinvoinnille? Näkyvätkö rajoitusten jäljet vielä tänäkin päivänä?

Merike: No, pandemia-aikanahan oli aika paljon erilaisia rajoituksia riippuen siitä, että minkä ikäisiä lapsia oli. Varhaiskasvatuksessa sinänsä ei ollut toimintarajoituksia, mutta siellä hyvin paljon lapset jäivät pois: vanhemmat päättivät, että on turvallisempaa pitää lapsi kotona, ja tottakai sairastavuus vaikutti siihen myöskin, että ryhmäkoot pysyi hyvin pieninä ja varmaan osassa oli ihan ryhmiä suljettunakin. Sitten koulut siirtyivät etäopetukseen vähän vaihtelevasti: ensin oli vähän tiukemmat säännökset ja sitten vähän löysennettiin sitä: ala-aste tai alakouluikäiset pääsivät kouluun paikallekin, mutta yläasteella ja lukiolla ja toisen asteen opiskelijat olivat etäkoulussa lähes päivittäin. Pääsääntöisesti harrastustoiminta oli tauolla, ei voinut olla läsnä harrastusta ja kavereita ei päässyt tapaamaan, isovanhemmat muut läheiset: oli myöskin vähän rajoitettu tapaamisia ja pysyttiin vaan kotona, ei päässyt lomamatkoille jne. Että toki sitten myöskin tämmöisissä kahden kodin lapsille oli hankaluuksia sitten tapaamisoikeuksien ja tapaamisten – kodin vaihdon välillä jne. Sitten niitä vaikutuksia tietysti – pandemian vaikutukset lapsiin, nuoriin: hyvin samankaltaisia kuin kaikkiin muihinkin tietysti nämä yleiset tämmöiset terveydenhuollon vastaanottojen, kun hoitojonot tai kuormitus, hoitojonot kasvoivat, muut sotepalvelut samalla lailla – oli vähän vaikea päästä muuta kuin etävastaanoitoille jne. Tietysti lasten ja nuorten kohdalla sitten tämmöiset sosiaaliset ongelmat: se yksinäisyys lisääntyi, monet lapset koki hirveen eristyneeksi sen, ettei päässyt tapaamaan kavereita kouluun ja vapaa-ajalla ja ehkä tämmöiset negatiiviset vaikutukset kasaantuivat nimenomaan sillä lailla jo valmiiksi ehkä jollain lailla huonommassa asemassa olevien lasten kohdalla, eliikkä semmoiset vakavat seuraukset: lähisuhdeväkivalta lisääntyi ja tämmöiset perheessä tapahtuvat ongelmat ehkä kasaantuivat, ja niillähän oli sitten, jos ei ne ihan suoraan ollut lapsiin kohdistuvia ongelmia, niin ne ovat olleet sitten ainakin välillisiä ongelmia ja ne tietenkin lisääntyi sitten myöskin. Se, että miten ne vaikutukset vielä nykyään näkyvät, niin niistähän on esimerkiksi THL tehnyt tämmöisiä seurantatutkimuksia. Vuonna 2021 ja 2023 on tehty kouluterveyskyselyistä ja niistä tehdään sitten tulkintoja myöskin siitä, että miten ne vaikutukset edelleenkin näkyy. Varmasti on edelleen vaikeuksia päästä, että hoitojonot on vaikkapa terveydenhuollossa, mielenterveyspalveluissa jne... ne hoitojonot on edelleenkin... toki siellä varmasti vaikutusta on varmasti jostain muualtakin kuin pandemiasta, mutta se on yksi syy siihen, että ne palvelut voi olla vähän kuormittuneita tai ovat kuormittuneita. Ja edelleenkin siis lapset ja nuoret itse raportoi siitä

yksinäisyydestä ja tietynlaisen eriarvoisuuden lisääntymisestä. Muilta osin nyt kumminkin pandemiasta rupeaa olemaan jo sen verran aikaa, että varmasti jo sekoittuu sitten muutkin vaikutukset siihen. Mutta sen yhden asian vielä, jonka voin sanoa, niin tietyllä lailla se, että aina korostetaan niin paljon niitä negatiivisia vaikutuksia, mitä pandemialla oli lapsiin ja nuoriin, niin toisaalta sitten lapset ja nuoret ovat myöskin kertoneet siitä, että ne rajoitusten ajat, kun ei päässyt tapaamaan tai oli etäkoulussa ja vanhemmat oli etätöissä, niin se saattoi joissain perheissä sitten olla toisaalta positiivistakin: yhteinen aika lisääntyi, oli paljon enemmän säännöllisempää se, oli vähän niin kuin rennompaa se päivän kulku siinä, kun ei kaikki singahtanut omille tahoilleen, vaan olivat siellä kotona enemmän. Ehkä sitten keksittiin sitä yhteistä harrastamista ja vapaa-ajanviettoa paljon enemmän perheen kanssa kuin normaalissa olotilassa.

Sanna: Suvianna, olet tutkinut lasten oikeuksia hyvin laaja-alaisesti. Mitä erityisiä ongelmakohtia havaitsit lasten oikeuksien toteutumisessa pandemia-aikana?

Suvianna: Jos ajatellaan tätä lasten oikeutta terveyteen, joka tässä projektissakin on ollut tutkimusteemana, niin tästä olen toimittanut Irma Pahlmanin kanssa sellaisen kirjan kuin ”Lapsen oikeudet terveydenhuollossa”, jossa aika laajasti tarkasteltiin lapsen oikeudellista asemaa. Terveydenhuollossa itse nyt koronakriisin aikana en ole omaa tutkimusta tehnyt. Olen kirjoittanut kyllä Pauli Rautiaisen kanssa koulujen sulkemiseen – tai tästä etäopetuksesta – Perustuslakiblogissa ja olen kommentoinut hyvien väitöskirjatutkijoiden artikkeleita; he ovat kirjoittaneet tästä kouluun pääsystä korona-aikana ja siihen liittyvistä haasteista. Itse ajattelisin tästä koronasta ja lapsen oikeuksista niin, että korona-aikana lapsen oikeudellinen asema nousi enemmän näkyviin julkisuudessa, eli se usein on aika lailla semmoinen marginaaliasia, joka ei nouse, eli nyt tietoisuuteen varmaan tuli, että lapsilla on erityisiä oikeuksia, mm. erityinen oikeus suojeluun ja huolenpitoon, joka on ainoastaan alaikäisille turvattu oikeus, ja sitten, kun koronarajoituksia pohdittiin, jouduttiin miettimään sitä, että miten ne rajoitukset vaikuttavat tähän lapsen oikeuteen saada erityistä suojelua ja huolenpitoa. Yksi keskeinen asia mielestäni tässä oli myös se, että kun lapsen oikeuksia sitten rajoitettiin korona-aikana, niin lapsethan eivät itse pysty – heillä ei ole täyttä oikeustoimikelpoisuutta: he eivät voi vaikuttaa itse siihen, että jos he ovat esimerkiksi tyytymättömiä näihin rajoituksiin toisin kuin aikuiset. Eli aika paljon lapsen oikeuksien toteutuminen jää aikuisten ja viranomaisten vastuulle ja sitä on toki kiinnostava sitten pohtia, että miten vanhemmat ja viranomaiset tässä onnistuivat. En ole nähnyt siitä vielä kovinkaan paljon mitään tutkimustuloksia, mutta tämä on hyvä muistaa, että me aikuiset olemme vastuussa lapsen oikeuksien toteutumisesta niin normaalioloissa kuin myös sitten pandemian aikana. Yksi asia, jonka tahtoisin nostaa esiin, on – ylipäänsä liittyy lapsen oikeuksien toteutumiseen – se, että ne toteutuvat [vaihdellen] ja myös näiden rajoitusten toteuttaminen voi vaihdella eri puolilla Suomea. Eli lasten oikeudet eivät lainkaan toteudu yhdenvertaisesti sen takia, että meillä on aika paljon kuitenkin sitten päätösvaltaa tämmöisissä toimeenpanoasioissa siellä paikallisella tasolla, esimerkiksi sitten opetuksen järjestäjätasolla ja tämä on tietenkin ongelmallista, että, jotta lasten oikeudet toteutuisivat paremmin Suomessa, niin pitäisi olla enemmän yhteisiä toimintamalleja ja ehkä ihan velvoittavaakin sääntelyä siitä, että kaikkien, esimerkiksi opetuksen järjestäjien, tulisi toimia samalla tavalla tietyissä tilanteissa. Sellainen asia, jonka tahtoisin nostaa myös esiin on se, että yleensä, kun puhutaan aina lasten oikeuksista, mutta ei juurikaan puhuta lasten oikeuksien rajoittamisesta ja nyt pandemia-aikanahan nimenomaan jouduttiin rajoittamaan kaikkien oikeuksia. Silloin huomataan, että lasten oikeuksiakin, kun niitä rajoitetaan, niin samojen rajoitusedellytysten täytyy täytyä verrattuna siihen, kun rajoitetaan aikuisten oikeuksia – usein ajatellaan, että me voidaan lasten oikeuksia rajoittaa jotenkin niin kuin heppoisemmin perustein, mutta näin ei olekaan eli niin kuin lasten oikeudet eivät ole mitään minioikeuksia, joita voisi kohdella eri tavoin kuin aikuisten oikeuksia eli ihan oikeus turvallisuuteen, oikeus opetukseen, oikeus koskemattomuuteen ja muuta, niin ihan samat edellytykset vaaditaan. Tämä oli minusta hyvä asia, että se nousee tietoisuuteen, että lasten oikeuksia ei voi rajoittaa ilman, että siihen löytyy perusteet. Otan esimerkiksi nyt – tämä ei liity suoraan pandemiaan – mutta usein ihmetellään, että kouluissa kännyköitten käyttöä ei voi rajoittaa enemmän kuin nyt tehdään. Se johtuu siitä, että lainsäätäjät eli eduskunta on

päättänyt, että perusopetuslakiin on otettu sellainen säännös, että kännykän käyttöä voi rajoittaa siellä opetustilanteessa, jos se häiritsee opetusta: kyseessä on niin kuin perusoikeuksiin liittyvä rajoittaminen, joten siitä eduskunta päättää. Eli nyt jos me haluamme rajoittaa kännykän käyttöä esimerkiksi lisää, se on toki mahdollista niin aikuisten kuin lastenkin kohdalla, jos siihen löydetään perusoikeuksien rajoitusedellytykset ja ne hyväksytään sitten eduskunnassa. Mutta tärkeä sanoma on se, että lasten oikeudet ovat niin kuin yhtä vahvoja kuin aikuisten oikeudet – ainakin paperilla – käytännössä ikävä kyllä sitten voi olla, että sitä ei ymmärretä.

Sanna: Petra, olet tehnyt tutkimusta lasten oikeudesta terveyteen erityisesti koronarokotusasetusten valmisteluun liittyen. Miten lapsen oikeus terveyteen näyttäytyy valmistelumateriaalien valossa?

Petra: No, lapsen oikeus terveyteensä on itsessään melko laaja ja moniulotteinen kokonaisuus, kun lapsen oikeudet ylipäätään ja koko tämä tällainen oikeus terveyteen ja terveysturvallisuus singahtivat oikeastaan siinä koronapandemian alussa suoraan sinne yhteiskunnallisen keskustelun ytimeen. Ja lapsen oikeus terveyteen usein – esimerkiksi miten Suviaanna on tehnyt – niin tarkastellaan terveydenhuollon kontekstissa, ja minua kiinnostaa se abstrakti pallura vähän siellä takana, että miten se koetaan, että mikä tavallaan juridisesti oikeudellisesti tarkasteltuna, mitä edes ajatellaan, että se terveys on. Miten me voidaan edistää sitä, jos me ei oikein tiedetä, mitä me halutaan edistää. Ja sitten mietin, että miten voin luoda siihen semmoisen mittarin, millä voin mitata, että miten se on otettu huomioon. Hahmottelin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten perusteella semmoista nelikenttää fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen ja niiden kollektiivisiin ja yksilöllisiin vaikutuksiin, että mulla oli jotain konkreettista, mitä lähden etsimään sieltä valmistelumateriaaleista. Ja päädyin siis näihin asetuksiin sen takia, että lainvalmistelu: siihen on ohjeita ja se on vähän strukturoidumpaa, mutta entä sitten nämä asetukset: vähän kevyemmäksi ajateltu sääntely, minkä valmistelu saattaa tapahtua myös vähän eri tavalla. Ja vielä näin koronarokotusten kontekstissa todella tällainen terveydellinen epidemiologinen aihe, että miten ne lapsen oikeudet on otettu siinä kohtaa huomioon, kun se on ollut tällaisista epidemiologisvetoista tämä valmistelu ja ylipäätään tämä koronarokotteiden ympärillä käyty keskustelu. Ja siis niistä aineistoista kyllä huomasi, että siellä ei ihan hirveästi semmoista oikeudellista punnintaa ole käyty. Se oikeudellinen punninta, mikä lapsen oikeuteen terveyteen on liittynyt, on keskittynyt erityisesti siihen fyysisen terveyden osa-alueelle. Sitten vasta myöhemmissä vaiheissa ihan viime vuosina – se viimeinen asetusmuutos on astunut tämän vuoden alussa voimaan koskien kuusi kuukautta–neljävuotiaiden rokotuksia – niin vasta tässä myöhemmässä vaiheessa on alettu miettimään myös laajemmin valmistelumateriaalien osalta näitä psyykkisiä mielenterveyteen liittyviä yleisiä lasten hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Alussa mentiin todella fyysinen terveys edellä ja ylipäätään se fyysisen terveyden kollektiivinen osa-alue: mietittiin, mitä hyvää tämä rokotuskattavuuden laajentaminen tekee koko yhteiskunnalle, ja miten sitten voidaan luopua näistä pandemiarajoituksista, kun saadaan sitä rokotuskattavuutta laajennettua. Ja sitten myöhemmässä vaiheessa alettiin miettiä enemmän yksilöllistä rokotussuojaa ja sitä, että mitä se yksilön kannalta se rokottaminen – rokottautuminen tai rokottautumatta jättäminen – tarkoittaa.

Suviaanna: Joo, mulla tulee mieleen juuri tämä, Petra, kun puhuit tästä psyykkisestä terveydestä, ja kun se on jäänyt usein vähän niin kuin sen fyysisen terveyden varjoon, niin meillähän – jos ajatellaan vaikka oppilashuoltoa ja ihan jo neuvolapalveluita – kun ajatellaan, että lapsen terveyttä tarkastetaan, niin sehän keskittyy aika lailla siihen fyysiseen terveyteen. Vaikka me tiedetään, että on todella paljon mielenterveysongelmia, että niiden määrä on lisääntynyt, niin käsitykseni mukaan tässä ei ole tapahtunut mitään muutosta, että kartoitettaisiin enemmän esimerkiksi mielenterveysongelmia neuvolassa ja koulussa ja pyrittäisiin puuttumaan niihin jotenkin vakavammin. Ja pidän tätä aika huolestuttavana: jos me ajatellaan, että lapsella on oikeus siihen terveyteen, niin hänellä on myös oikeus siis siihen, että hänen kehitystään arvioidaan silloin, kun on näitä terveystarkastuksia ja muita, ja siinä otetaan esimerkiksi mielenterveysongelmat huomioon. Kun tähän yhdistetään se, että mielenterveyspalveluihin on todella

vaikea päästä, niin katson, että juuri tämä lasten ja nuorten mielenterveys niin [siinä] on heikosti hoidettu tämä puuttuminen, ennalta estäminen ja näitten oireiden – tai sairauksien – kartoittaminen ja niiden hoitaminen. Pidän itse tätä yhtenä vakavimpana lapsen oikeuksiin liittyvänä ongelmana Suomessa ja ikävä kyllä en ole nähnyt, että sen osalta olisi kovasti tehty suuria toimenpiteitä – ainakaan kovin näkyviä. Voi olla, että varmaan tutkimusta tehdään, mutta nyt sen tutkimuksen lisäksi ja tämän huolipuheen, mitä itsekin nyt tässä esitän, niin tämän lisäksi tarvittaisiin konkreettisia toimia siellä terveydenhuollossa.

Merike: Joo, ja pandemian aikanahan nyt esimerkiksi neuvoloiden ja koulujen ennaltaehkäisevät terveystarkastukset, joissa on mahdollista – ja varmasti ymmärtääkseni myöskin mietitään – näitä mielenterveyteen liittyviä asioita, niin nehan suurimmalta osalta jäi tekemättä. Ja edelleenkin – ja ainakin joissain kaupungeissa – on pitkät jonot ja ne vieläkin jäävät osittain tekemättä tai viivästyvät, jolloin sitten tällaiset mahdollisimman ajoissa havaitut mielenterveysongelmat, joita olisi vielä helppo kevyemmällä keinoilla auttaa ennen kuin ne menevät sitten vaikeammaksi, niin jäävät huomaamatta. Ja sitten toisaalta nyt – tämä on todella mielenkiintoista tämä sinun tutkimus, Petra; odotan mielelläni, että luen siitä: kiinnostavaa – pandemiarokotukset varmasti ajatellaan myöskin niin, kun niistä nähdään, miten suuri terveyshyöty niistä on, niin voi olla, että osittain se sitten ylipäättään, kun lasten rokotuksia ajatellaan, niin sitä ajatellaan sen kansallisen rokotusohjelman kautta, ja sen takia sitä pandemiarokotustakin varmaan mietittiin, että se voisi mennä samalla lailla yhtä – sanotaan nyt helposti – miettimättä sitä sitten tarkemmin, että mitä ajatuksia siihen liittyy ja miten perheet suhteutuvat siihen. Toinen esimerkkihän meillä on ollut, joka aikanaan nosti paljon keskustelua, oli HPV-rokotus silloin 2013-2014, milloin se on, ja se on nykyään osa kansallista rokotusohjelmaa – ja herättää varmasti vieläkin osittain joissain paikoin keskustelua – mutta se on sinne kuitenkin kansalliseen rokotusohjelmaan otettu ja se ajatellaan myöskin sitten yhtä lailla terveellisenä kuin muutkin, tai terveyden kannalta tärkeänä rokotteenä, jota se varmasti onkin. Tutkimusten mukaan hyvinkin turvallinen ja sopii sinne kansalliseen rokotusohjelmaan, mutta se ei poista sitä, että ihmisillä voi olla erilaisia käsityksiä siitä ja meidän täytyy myöskin kunnioittaa niitä ja ottaa huomioon ne silloin, kun me keskustellaan rokotuksista ja mietitään, että miten lapsia rokotetaan. Ylipäättään niin kuin sekä rokotuksista että muuten siitä, että miten laajasti terveyttä voidaan ajatella, kun me puhuttiin tässä, että Petralla tämä jaottelu – fyysinen ja psyykinen terveys ja muut – niin terveyteen liittyy hyvin laaja-alaisesti erilaisia osa-alueita ravinnosta ja ympäristöstä ja mistä tahansa lähtien. Lapsiasianvaltuutettu julkaisi marraskuussa kokoomateoksen, jossa on muistaakseni kolmesta monen eri osa-alueen erityisasiantuntijoiden kirjoittamaa artikkelia, jotka liittyvät lapsen oikeuteen terveyteen, ja se antaa aika hyvän kuvan siitä, miten monipuolisesta asiasta on kyse, että se ei ole tosiaan pelkästään sitä fyysistä – eikä ihan pelkästään sitä psyykkistäkään – vaikka ne kaikki osa-alueet ovat keskenään vuorovaikutuksessa, ja vaikuttavat sitten loppujen lopuksi siihen lapseen ja lapsen terveyteen ja hyvinvointiin. Siinä mielessä se on hyvin tärkeä ajatella sitä – ei hirttäytyä kovin kapea-alaisesti ajattelemaan terveyttä vain [siltä kannalta] että onko kuumetta tai onko joku tauti tai muuta.

Petra: Joo, toi pandemia jollain tavalla mielenkiintoisesti ehkä eskaloi monia tähän oikeuteen terveyteen liittyviä keskusteluita: mietitään, että on jo pidemmän aikaa nähty trendi tällaisesta, että kansalliseen rokotusohjelmaan kuuluvia rokotteita jätetään ottamatta ja ylipäättään keskustelua rokotteiden turvallisuudesta. On myös aiemmin käyty keskustelua lasten mielenterveysongelmista ja niiden lisääntymisestä ja trendiä siitä on ollut havaittavissa aiemmin, mutta tämä pandemia jotenkin nopeutti kaiken tällaisen kehitystä. Ainakin sen, mitä itse on tarkastellut, niin tuntuu, että ne keskustelut lävähivät kaikki pöydälle samaan aikaan, ne olivat tosi ajankohtaisia, tilanteet muuttuivat hirveän nopeasti ja mielipiteitä oli monia. Sen laajuista keskustelua ei ole ehkä aikaisemmin tämän teeman ympäriltä käyty, eli tosi nopeasti tapahtui paljon lapsen oikeuteen terveyteen liitännäisiä asioita ja – kuten Merikekin aikaisemmin sanoi – niin tässä on varmasti, kun nyt alkaa olla jo kulunut vähän aikaa niistä kriittisistä pandemiavuosista, niin tässä on tapahtunut myös maailmanlaajuisesti yhteiskunnallisesti paljon asioita, jotka kaikki ruokkivat tätä tavallaan lisää, että enää ei oikein voida sanoa, että mikä johtuu siitä

pandemiasta, ja mikä ei, mutta se oli ehkä semmoinen ensimmäinen asia, joka laittoi tämän koko lumipallon liikkeelle.

Suvianna: Yksi asia, joka tietenkin nousi pandemiankin aikaan esiin aika usein, oli tämä sanapari 'lapsen etu', jota hyvin paljon viljellään tuolla kansalaiskeskusteluissa ja poliittisissa keskusteluissa ja sillähän tarkoitetaan lapselle kuuluvia oikeuksia. Kun pandemian aikana sitten pohdittiin, että onko joku asia lapsen edun mukainen vai lapsen edun vastainen, niin jouduttiin pohtimaan siis sitä, että toteuttaako se lapselle kuuluvia oikeuksia. Toisinaan näytti siltä, että ei täysin ymmärretty sitä, että lapsen oikeuksien toteutumistakin voi rajoittaa tällaisissa poikkeusoloissa, eli se on ihan mahdollista, eli ei välttämättä voida toteuttaa kaikkia oikeuksia täysimääräisesti kaikissa tilanteissa. Aika usein se lapsen etu jotenkin ymmärretään sillä tavalla, että sitä ei voisi koskaan rajoittaa tai siihen ei voisi puuttua, mutta toki myös lapsen oikeuksien toteutumista voidaan rajoittaa.

Merike: Niin, ja toisaalta se niin, että kun lapsellakin niitä oikeuksia on hyvin paljon, ja eri tilanteissa on syytä miettiä sitä, että ne voivat olla keskenään ristiriitaisia, että me ei voida samaan aikaan toteuttaa – vaikka nyt esimerkiksi pandemian yhteydessä se lapsen oikeus terveyteen ja sitten lapsen oikeus opiskeluun, koulunkäyntiin – niin me jouduttiin rajoittamaan sitä koulunkäyntiä sen takia, että me suojeltiin lapsen terveyttä – mutta se rajoitus tehtiin tai pyrittiin siihen, että siitä on mahdollisimman vähän haittaa lapselle ja sen takia kehitettiin ne etäopiskelumahdollisuudet. Eli sitä lapsen oikeutta opiskeluun ei rajoitettu kokonaan, vaan se pyrittiin varmistamaan niillä keinoin, mitkä olivat käytössä sen takia, että siinä tilanteessa katsottiin, että se lapsen oikeus terveyteen on kuitenkin se vahvempi oikeus. Monissa muissakin tilanteissa tulee tätä, eli se on aina sitä oikeuksien välistä punnintaa silloin, kun me joudutaan rajoittamaan jostakin syystä jotakin toista oikeutta toisen oikeuden varjolla.

Petra: Tämä Suviannan mainitsema lapsen etuhan on siitä mielenkiintoinen, että se oikeastaan vaatii mukaansa sen, että määritellään, mitä se lapsen etu tarkoittaa, ja luulen, että jokainen, joka tekee yhtään minkäänlaista lapsioikeudellista tutkimusta, on törmännyt tähän lapsen etuun ja sen luonteeseen. Se lipeää aina sormien läpi, se lähtee aina karkuun ja sitä on vaikea määritellä ja se itseasiassa antaa myös paljon mahdollisuuksia siihen, että eri intressiryhmät pystyvät määrittelemään sen hyvin eri tavalla, jolloin tavallaan samaan kysymykseen saadaan hyvin monta eri vastausta riippuen siitä, kuka sitä lapsen etua on määrittelemässä. Pandemian aikana törmättiin myös siihen, että jos jonkinmoista päätöstä perusteltiin lapsen edulla ja mietitään, että [jos] sitä asiaa olisi ollut määrittelemässä joku muu, niin olisi päädytty hyvin ehkä eri kaltaiseen lopputulokseen pelkästään siitä lapsen edusta lähtien: eri tapa määrittää niitä lapsen oikeuksia.

Suvianna: Kyllä ja tärkeä huomata, että sitten ne tahot, jotka loppupeleissä tekevät sen ratkaisun lapsen edusta, kun tehdään päätöksiä lapsiin liittyen, niin ovat esimerkiksi lainsäätäjä ja lainsäätäjällä on velvollisuus huolellisesti pohtia, että mitkä oikeudet tähän tilanteeseen liittyvät, tai tuomari tai sosiaaliviranomainen. Sitten, kun joku kansalainen itse määrittelee lapsen etua jossain tilanteessa, niin se ei ole tällainen juridinen ratkaisu. Ihmiset voivat olla montaa eri mieltä lapsen edusta, mutta silloin, kun tehdään päätöksiä, niin silloin se on aina juridinen käsite ja silloin täytyy ottaa ne siihen liittyvät relevantit oikeudet huomioon.

Merike: Se on siinä mielessä hankala termi, että kun se on juridinen termi, mutta sitten se on myöskin tällaisessa arkikielessä: vanhemmat puhuu, huoltajat puhuu lapsen edusta, että ”Minä teen päätökset lapsen edun mukaisesti.” Ja se on ihan yhtä lailla oikein ajateltu ja mietitty, mutta siinä tilanteessa ei mietitä välttämättä niitä juridisia oikeuksia, vaikka ne siellä taustalla ovatkin, mutta ne eivät ole samalla lailla kuin esimerkiksi juristi miettii, kun puhuu lapsen edusta tai arvioi sitä – tai tuomari, niin kuin Suvianna äsken sanoi. Mutta lainsäätäjän ja sen, joka tekee niitä rajoituksia ja päätöksiä ja määräyksiä, velvollisuus on silloin ajatella sitä nimenomaan juridisena käsitteenä. Ja myöskin se, että lapsen edun määrittelyssä on

oma hankaluutensa tietysti siinä, että sehän on sitten loppupeleissä aina tilanne-, tapaus- ja lapsikohtainen määrittely. Mutta sitten, kun me tehdään lainsäädäntöä, määräyksiä, päätöksiä, niin silloin yleensä on harvoin kyse vain yhdestä ainoasta lapsesta, vaan on kyse lapsiryhmästä tai kaikista Suomen lapsista tai mikä se nyt sitten se ryhmä ikinä onkaan, ja silloin se [määrittely] on hieman erilainen kuin silloin, kun se tehdään sen yhden ainoan lapsen tietyssä tilanteessa.

Sanna: Mitä voimme oppia koronapandemian kokemuksista? Mitä voisi tehdä toisin tulevaisuudessa?

Petra: Se, mihin ehkä kiinnitin huomiota lähinnä näiden koronarokotusvalmistelumateriaalien valossa ja muun lainsäädännön, mitä tässä on nyt tullut selattua valmistelumateriaaleja, niin olen vähän huolissaan siitä, että miten näistä kuulemismenettelyistä poikettiin ja kuinka niitä kuulemisiä kohdennettiin tietyille ryhmille. Erityisesti, jos mietitään näiden koronarokotusasetusten valossa, niin se kuulemiskierros on: aikaa on lyhennetty, kuulemispyyntöjä lähetetty hyvin epidemiologista näkökulmaa edustaville tahoille; sairaanhoitopiireille, THL:lle, lääkärin ja sairaanhoitajien etujärjestöjen edustajille, että miten saadaan tavallaan tämmöisissä poikkeuksellisissa olosuhteissa pidettyä se kuulemisprosessi semmoisena, mikä sen pitäisi olla. Kuten mekin ollaan keskusteltu, niin lapset eivät ole mitenkään semmoinen yhtenäinen ryhmä, ja on paljon lapsia, jotka kuuluvat erilaisiin vähemmistöihin ja useampaan vähemmistöön kerralla. Lapsilla itsessään on niin kuin erityisen suojelun tarve ja asema erityisen suojelun kohteena: me tarvitaan niitä etujärjestöjä ja niitä eri tahoja siinä kuulemismenettelyssä tuomaan lasten erilaiset tarpeet esiin.

Merike: Ja mikä tärkeintä: huolimatta siitä, että on kiire ja on ehkä vaikeita asioita, niin meidän olisi äärimmäisen tärkeä, että me kysyttäisiin niiltä lapsilta ja nuorilta itseltään. Etujärjestöt ovat äärimmäisen hyviä ja he ovat jatkuvasti kontaktissa lasten ja nuorten kanssa. Heillä on varmaan hyvä käsitys siitä – ehdottomasti heidän kuulemisensa on tärkeätä, mutta ihan suoraan lapsilta ja nuorilta, koska he sitten kuitenkin ovat loppupeleissä ainoat, jotka osaavat sanoa, että miten se aidosti vaikutti heidän arkipäiväänsä – nyt jos puhutaan tästä pandemiasta, mutta hyvin monessa muussakin tilanteessa se on. Onneksi meillä on selkeä tahtotila siihen ja näkyvissä jo valtioneuvostossakin – ministeriöissä niitä keinoja, miten lapsilta ja nuorilta selvitetään – hyödynnetään sitten jo lainvalmistelutyössä, mutta monessa muussakin valmistelussa, niin sitä koko ajan parannetaan. Mutta ollaan me vielä aika kaukana siitä ideaalista tilanteesta.

Suvianna: Petra ja Merike nostivat tosi tärkeitä asioita tässä esiin, eli juuri tämä lasten kuuleminen, koska lapsen näkemyksen huomioonottaminen on osa sitä lapsen edun toteuttamista, eli YK:n lapsen oikeuksien komitea toteaa, että lapsen etu ei voi toteutua, jos lasten näkemyksiä ei oteta huomioon. Toi, Petra, mitä sanoit juuri näistä haavoittuvista ryhmistä, on myös tärkeää, ja sehän tulee hyvin pitkälti myös sieltä lapsen oikeuksien sopimuksesta, jossa haavoittuvat ryhmät – ja myös lapsen oikeuksien komitean yleiskommenteissa – otetaan erityisen tärkeänä asiana huomioon. Ja nyt kaikki, mistä me ollaan tässä puhuttu, niin liittyy itse asiassa siihen, että käsitys siitä, että lapsi on itsenäinen oikeuksien haltija, liittyy tähän YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, jonka Suomi on ratifioinut vuonna -91. Se, että ehkä kehitys on ollut vähän hidasta tässä ja näin lapsen oikeuksien huomioon ottaminen on päässyt kunnolla käyntiin vasta kymmenen vuoden sisällä lain säädännössä ja tuomioistuinkäytännössä ja viranomaisissa, liittyy ehkä siihen, että Suomesta puuttui pitkään lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpano-ohjelma, eli vasta yli kolmekymmentä vuotta sopimuksen ratifioinnin jälkeen meille tuli tämä lapsistrategia. Nyt, kun meillä on se, niin siellä on ehkä hieman selkeämmin sitten juuri tästä lasten osallisuudesta ja lapsen edun arvioinnista ja muusta, ja voidaan toivoa, että se leviää sitten viranomaistenkin tietoisuuteen. Eli itse asiassa me Suomessahan olemme olleet tämän lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanossa huomattavasti esimerkiksi muita Pohjoismaita jäljessä, mutta uskon, että tästä ollaan parempaan suuntaan menossa varsinkin, jos nyt sitten myös tämä koulutus eli se, että kaikki ammatillaiset tuntisivat lasten oikeudet: päätöksentekijät, lainvalmistelijat – ja myös sitten huoltajat, jotka tällä hetkellä eivät saa mitenkään

systemaattisesti tietoa siitä, miten heidän pitää esimerkiksi toimia huoltajina. Ja myös sitten tietenkin lasten ja nuorten voimaannuttaminen omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan on tärkeää.

Sanna: Kiitos paljon keskustelijoille!

[kiitos], [kiitos]

Sanna: Itlaa voit seurata myös sosiaalisen median kanavilla; viestipalvelu X:ssä, Instagramissa ja Facebookissa tunnuksealla @itlasaatio. Tämän podcastin tarjosi teille Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö.

[*musiikkia*]